

Рівень перевірки	Об'єкт аудиту	Документ, яким оформляється операція
Перший	Дані звітності	Фінансова звітність (окрема стаття звітності)
Другий	Сальдо і обороти за рахунками обліку	Головна книга, журнали-ордери і відомості до них
Третій	Дані накопичувальних відомостей, первинних документів	Регістри аналітичного обліку, первинні документи
Четвертий	Господарська операція	Договори, первинні документи

Схема аудиторської перевірки

Четвертий рівень забезпечує перевірку легітимності господарської операції, тобто її законності (відповідності статутним документам і законодавчим актам), реальності існування (наявність договірної й документальної забезпечення) та правильності документального оформлення.

Ефективна діяльність внутрішнього аудиту сприяє результативності проведення зовнішнього аудиту, при врахуванні таких важливих критеріїв організації служби внутрішнього аудиту, як:

- організаційний статус (підпорядкування та його вплив на спроможність підтримувати об'єктивність у роботі);
- ефективність і повнота виконання рекомендацій внутрішніх аудиторів;
- компетентність;
- професійне виконання обов'язків.

1. Національний норматив аудиту 24 "Врахування роботи спеціалістів внутрішнього аудиту". Затв. рішенням АПУ № 73 від 18.12.98, 1999. 2. Романів М.В. Державний фінансово-господарський контроль і аудит. К., 1998. 3. Щирба М.Т. Об'єктивна необхідність зовнішнього та внутрішнього аудиту в умовах переходу економіки України до ринку // Світ бухгалтерського обліку. 1994. №6. С. 39-41.

УДК 330.8:338.24.021:8

Н.П. Заровна, Л.М. Ясінська

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Описуються етапи руху транзитивної економіки України.

Описуються етапи движения транзитивной экономики Украины.

Теоретичне осмислення руху і розвитку транзитивної економіки – одне з важливих ланок теорії перехідного періоду. Дослідженню трансформаційних змін присвячено багато праць провідних учених України. В них аналізуються різні аспекти економічних перетворень, зокрема такі складові, як реформування відносин власності, структурні і стадіальні зміни (А. Алексеев, Ю. Архангельський, А. Куліш, М. Хохлов, С. Єрохін, С. Мочерний, А. Чухно та ін.), їх особливості (І. Жадан, М. Чечетов) та етапи (С. Мочерний, А. Чухно). При цьому важливе значення має уточнення періодизації трансформаційних змін для застосування в навчальному процесі.

Економічна теорія вирізняє *традиційну, чисто ринкову, чисто командну і змішану* теоретичні моделі економічних систем. Їх функціонуючими аналогами є саморегульована економіка вільної конкуренції, регульована державою адміністративно-командна економіка і різні модифікації сучасної ринкової або змішаної економіки, що поєднують саморегулювання з державним регулюванням. До останніх відносяться: вільний ринок (економіка США), соціально-орієнтований ринок (економіка Західної Європи), державно-керований ринок (економіка Японії, інших країн Східної Азії) тощо. Україна вибрала і продовжує формувати модель соціально-орієнтованої ринкової економіки, яка передбачає суттєве втручання держави в господарські процеси та розвинену систему соціального забезпечення.

Реформування національного господарства зумовлює наявність перехідного періоду – історично короткотривалого відрізка часу, протягом якого відбуваються демонтаж старої і формування нової більш прогресивної економічної системи. Більшість транзитологів вважає, що для формування стійких і ефективних демократичних і ринкових інститутів пост-соціалістичним країнам потрібно 10–15 років. І дійсно, найбільш розвинені східноєвропейські країни (Польща, Угорщина, Чехія) завершать трансформацію економіки в найближчі роки, тобто їх перехідний період обмежиться вищезазначеним терміном. А в Україні та інших державах пострадянського простору, в яких процес реформування є менш успішним, перехідний період, вірогідно, затягнеться до кінця першого, а то й другого десятиріччя XXI ст.

Перехідний період має нижню і верхню межу. Нижня межа – це його початок, який найчастіше пов'язаний зі зміною політичного устрою. Якщо в Угорщині зміна державного устрою відбулася в результаті мирних парламентських виборів, у Польщі й Болгарії супроводжувалася демонстраціями і страйками мирного характеру, у Румунії вилілася у військове повстання, то в Україні та країнах СНД вона є наслідком серпневого путчу, розпаду СРСР, саморозпуску Верховної Ради і вимушеної відмови від влади Президента СРСР.

Демонтаж більшості механізмів і організацій адміністративно-командної системи відбувається доволі швидко, переважно в перші місяці після зміни політичного устрою, а процес трансформації економічних систем (формування сучасних ринкових інституцій) та його завершення (досягнення верхньої межі) не має чітко виражених ознак, а тому тільки прогнозується і лише з певного вірогідністю.

Тривалість господарських перетворень значною мірою залежить від вибору концепції перехідної економіки, оскільки остання визначає характер діючої в перехідному періоді тактики і стратегії державної політики щодо трансформаційних процесів: зміни елементів і зв'язків старої і нової системи, їх співвідношення та взаємодії. Світовою практикою напрацьовані альтернативні моделі перехідної економіки. Їх три: модель ринкового соціалізму (застосовувалася в Югославії й Угорщині, нині успішно використовується в Китаї і В'єтнамі), оксамитової революції (у Чехії, Словаччині), шокової терапії (у Польщі та країнах СНД). Україна вибрала шлях прискорених, але м'яких, безшочкових реформ.

Зміст і етапи реформування господарської системи визначаються внутрішніми і зовнішніми чинниками та їх узгодженням: враховуються історичний досвід і особливості розвитку національного й світового господарства. Зміст транзитивної економіки не обмежується лише завданнями переходу до більш ефективної моделі. Він включає також елементи стадіальної трансформації, тобто передбачає перехід від індустріальної стадії, на котрій перебуває економіка України, до постіндустріальної, до якої переходять нині передові країни світу. Вищесказане послугує подоланню автаркії та інтегруванню в мегатренди, а відтак – у світове господарство.

Узагальнення особливостей трансформаційних процесів в Україні дозволяє виокремити три етапи руху і розвитку моделі транзитивної економіки: перший – подолання макроекономічної нестабільності; другий – формування сучасних відносин власності та відповідної інфраструктури; третій – структурна перебудова економіки з урахуванням мегатрендів [1].

Завдання першого етапу полягає у виході з кризи і подоланні спаду виробництва, у стабілізації економіки та забезпеченні економічного зростання. Глибоку і складну кризу, яка супроводжувала трансформаційні перетворення, можна назвати кризою перехідного періоду і за причинами виникнення класифікувати як системно-трансформаційно-стадіальну (зміна господарської моделі → трансформація командної економіки в сучасну ринкову → перехід від індустріальної до постіндустріальної стадії). Можна констатувати, що цей етап обмежується першим десятиріччям, і він закінчився, про що свідчать наведені цифри і факти. Ознаки

стабілізації економіки України накреслилися ще у 1999 році. Спад виробництва подоланий, і починається економічне зростання. Приріст внутрішнього валового продукту (у процентах) до попереднього періоду складає: у 1999 р. – 99,8%; 2000 р. – 105,9; 2001 р. – 109,1 [3, с.23], за січень–травень 2002 р. – 104,2% [2, с.3]. Рівень зареєстрованого безробіття останнім часом також виявляє позитивну динаміку: у 1999 р. – 4,3%, 2000 р. – 4,2, 2001 р. – 3,7% [3, с.22]. Інфляція, досягнувши рівня гіперінфляції, поступово знизилася до рівня, керованого державою, про що свідчать індекси споживчих цін: у 1999 р. – 119,2; 2000 р. – 125,8; 2001 р. – 106,1 (визначені в процентах за період з грудня 2001 р. до грудня 2002 р.) [3, с.21].

Вирішення завдань другого етапу виходить за межі першого і за деякими прогнозами наближається до завершення. Основна мета його – реформування відносин власності – перехід до різноманітних форм; інфраструктури – відповідної сучасній ринковій економіці; формування економічної культури. Про результати демонополізації, роздержавлення і приватизації унікальної адміністративно-командної економіки, в якій домінував тотальний монополізм власності, централізовано-директивного прийняття рішень і технологічний, свідчать показники ЄДРПОУ за формами власності. На початок 2002 р. зареєстровано 889330 об'єктів, зокрема: державних – 43374 (4,9%), комунальних – 65920 (7,4%), приватних – 263308 (29,6%), колективних – 508705 (57,2%), міжнародних – організацій і юридичних осіб інших держав – 8023 (0,9%) [3, с. 160]. Таким чином, в Україні створено багатосуб'єктне конкурентне середовище. Умови його функціонування постійно поліпшуються за рахунок удосконалення діючої нині інфраструктури (системи ринків, грошово-кредитної, фінансової, податкової, законодавчої тощо). Реалізація підприємницької діяльності поступово наповнюється формуванням і шліфуванням економічної культури.

Змістом третього етапу трансформаційних процесів є радикальна структурна перебудова господарства, оскільки спеціалізація на важкій промисловості, воєнно-промислому виробництві та видобувних галузях плюс гігантоманія не слугували максимальному задоволенню потреб суспільства, спричинили нестачу виробництва споживчих товарів через технічну і технологічну відсталість відповідних галузей і неефективність економіки в цілому. Тому важливою є перебудова виробничо-технологічної структури економіки. Цей процес зароджується на першому і другому етапах. Його реалізація в умовах України потребує не менше двох–трьох десятиліть, тому що наша держава відстає від інших розвинених країн на цілу історичну епоху, що вимагає революційних змін у техніці і технології в межах усього національного господарства. Це має бути не зміна співвідношення різних галузей і сфер, а технічне переоснащення, якісно новий технологічний спосіб виробництва – умова підвищення ефективності матеріального виробництва і зміни його співвідношення з соціальною сферою на користь останньої. Йдеться не лише про прогрес, а й про технологічну революцію, про перехід від індустріальної до постіндустріальної стадії розвитку суспільства. Для останньої властива принципово нова технологія, вирішального значення набуває інформація і творча праця: панівними стають соціальна сфера і сфера послуг. Перехід від економіки матеріальної продукції до економіки послуг сприяє всебічному розвитку людини, поширює тенденції соціалізації і гуманізації соціально-економічних відносин.

Завершення останнього етапу постсоціалістичної трансформації констатує про закінчення перехідного періоду і досягнення кінцевої мети: перетворення моделі транзитивної економіки в соціально-орієнтовану ринкову.

1. Основи економічної теорії / За ред. А.А.Чухна. К., 2001. 2. Статистичний бюлетень за січень–серпень 2002 р. К., 2002. 3. Україна в цифрах у 2001 році: Держкомстат України / За ред. О.Г.Осауленка. К., 2002.